สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พินิจดนตรีไทย เล่ม ๑
ชุด “ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย”

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

ดร.อัศนีย์ เปลี่ยนศรี

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๑

พินิจดนตรีไทย เล่ม ๑
ชุด “ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย”

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

พินิจดนตรีไทย เล่ม ๑
ชุด “ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย”

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒

ดร.อัศนีย์ เปลี่ยนศรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สาขาวิชาการละคอน
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๖๑

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๑

อัศนีย์ เปลี่ยนศรี.
พินิจดนตรีไทย เล่ม ๑ ชุด "ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย".
๑. ดนตรีไทย--ไทย--ประวัติและวิจารณ์. ๒. เพลงไทย--ประวัติและวิจารณ์.
๓. นักดนตรี--ไทย. ๔. คีตกวี-ไทย.

ML345
ISBN 978-616-314-423-2
ISBN (e-book) 978-616-813-988-2
ลิขสิทธิ์ของ**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศนีย์ เปลี่ยนศรี**
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ เดือนกันยายน ๒๕๖๑
จำนวน ๑๐๐ เล่ม
ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เดือนตุลาคม ๒๕๖๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย**สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ ๖๐ ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๒๓-๕๒๓๒
ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น ๓ ห้อง ๓๑๗ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๑
โทร. ๐-๒๕๖๔-๒๘๕๕-๖๐ โทรสาร ๐-๒๕๖๔-๒๘๖๐
http://www.thammasatpress.tu.ac.th, e-mail: unipress@tu.ac.th

---

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาพปกโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดา บุญรัตน์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เดือนมกราคม ๒๕๕๕ จำนวน ๒๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒ เดือนกันยายน ๒๕๖๑ จำนวน ๑๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๒๖๐.-บาท

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑ **ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย สมัยกรุงสุโขทัย** ๓

เครื่องดนตรีไทย ในสมัยสุโขทัย ๑๐

วงดนตรีไทย ในสมัยสุโขทัย ๑๕

เพลงไทย ในสมัยสุโขทัย ๒๔

บทที่ ๒ **ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา** ๓๓

เครื่องดนตรีไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๓๔

วงดนตรีไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๔๖

เพลงไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๕๓

บทที่ ๓ **ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย สมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์** ๘๓

ยุคฟื้นฟู (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓) ๘๕

เครื่องดนตรีไทย และการประสมวงดนตรีไทย ๘๗

เพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (ยุคฟื้นฟู) ๙๒

ยุครุ่งเรือง (รัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖) ๙๔

เครื่องดนตรีไทย และการประสมวงดนตรีไทย ๑๑๘

เพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (ยุครุ่งเรือง) ๑๓๓

ยุคคลี่คลาย (รัชกาลที่ ๗ - รัชกาลปัจจุบัน) ๑๕๑

เครื่องดนตรีไทย และการประสมวงดนตรีไทย ๑๘๕

เพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (ยุคคลี่คลาย) ๑๙๗

บทบาทของดนตรีไทยต่อสังคมไทย ๒๐๓

หน้า

<u>บทที่ ๔</u> **คีตกวีไทย** ๒๓๓

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ๒๓๔

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๔ ๒๓๘

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ๒๔๐

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ๒๔๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ๒๕๒

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ๒๕๕

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ๒๖๕

พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) ๒๗๑

ครูช้อย สุนทรวาทิน ๒๗๗

พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ๒๘๐

พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ๒๘๕

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ๒๙๐

จางวางทั่ว พาทยโกศล ๓๐๑

ครูพุ่ม บาปุยะวาทย์ ๓๐๙

ครูมนตรี ตราโมท ๓๑๒

ครูบุญยงค์ เกตุคง ๓๒๐

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ๓๒๘

รายชื่อศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ๓๔๓

บรรณานุกรม ๓๕๑

ที่มาภาพประกอบ ๓๕๖

ประวัติผู้เขียน ๓๖๐

คำนำ

ปัจจุบัน ตำราด้านดนตรีไทย นับว่ามีจำนวนน้อยหากเทียบกับศิลปะแขนงอื่นๆ โอกาสนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาค้นคว้า คัดสรร และรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากตำราดนตรีไทยหลายเล่ม รวมถึงตำราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการอ้างอิง โดยคงวิธีการสะกดคำตามต้นฉบับเดิม ตลอดจนนำข้อวินิจฉัยของนักปราชญ์ และครูบาอาจารย์ในวงการดนตรีไทยหลายท่าน รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ส่วนหนึ่งของผู้เขียน เรียบเรียงขึ้นเป็นตำราพินิจดนตรีไทย จำนวน ๒ เล่ม ประกอบด้วย

เล่ม ๑ ชุด “ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย”

เล่ม ๒ ชุด “สารัตถะดนตรีไทย”

สำหรับตำราพินิจดนตรีไทย เล่ม ๑ ชุดประวัติศาสตร์ดนตรีไทย เล่มนี้ จุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้เป็นตำราประกอบการเรียนวิชาพัฒนาการของดนตรีไทย (ด.๒๐๑) วิชาบังคับในหลักสูตรวิชาโทดนตรี คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสามารถใช้เป็นตำราสำหรับนักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจทั่วไป ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องประวัติศาสตร์ดนตรีไทย อันจะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจ และรู้คุณค่าในดนตรีไทย มรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชั้นสูงของบรรพชนไทย นอกจากนั้น ในบทสุดท้ายผู้เขียนยังได้นำชีวประวัติคีตกวีไทยที่สำคัญจำนวนหนึ่ง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มาเรียบเรียงประวัติและเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยบางประการเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาเรียนรู้และรู้จักบุคคลสำคัญของชาติที่ได้เคยทำคุณประโยชน์แก่วงการดนตรีไทยและประเทศชาติอีกด้วย

ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอขอบคุณโครงการทุนสนับสนุนการเขียนตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๑ ที่ได้มอบทุนสนับสนุนส่วนหนึ่งให้ในการเขียนตำราเล่มนี้

อัศนีย์ เปลี่ยนศรี

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๔

"...ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองมาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลังทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าเห็นว่าโบราณวัตถุและศิลปวัตถุทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ชี้ให้เห็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของชาติไทยเรา เป็นประโยชน์แก่การศึกษาทั้งในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม จึงควรที่ทุกฝ่ายจะได้ช่วยกันทะนุถนอมบำรุงรักษาอย่าให้สูญสลายไป..."

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗

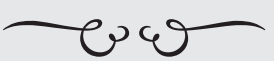

บทที่ ๑

ประวัติศาสตร์ดนตรีไทย สมัยกรุงสุโขทัย

ดินแดนบริเวณที่กลายเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ว่า เคยเป็นถิ่นฐานบ้านเรือนของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ นับย้อนไปในสมัยหินเก่า (Paleolithic Age) เมื่อ ๕๐๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีการขุดค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำขึ้นจากหินกรวดกะเทาะหน้าเดียวและขวานกำปั้นในจังหวัดกาญจนบุรี เชียงราย ลำปาง และแพร่ ล่วงมาในสมัยหินกลาง (Mesolithic Age) หินใหม่ (Neolithic Age) จนกระทั่งถึงสมัยโลหะ (Metal Age) เราค้นพบหลักฐานต่าง ๆ อันแสดงถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละยุคมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณคดี **“บ้านเชียง”** จังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีอันแสดงว่ายุคเหล็ก (หลังจากยุคสำริด) ในบริเวณนี้เริ่มกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีการขุดค้นพบภาชนะสำริด (โลหะประสมทองแดงชนิดหนึ่ง) ในจังหวัดราชบุรี และขุดพบ **“กลองมโหระทึก”** (บางตำราเรียกว่า “ฆ้องมโหระทึก”) ในหลายจังหวัดของไทย เช่น กาญจนบุรี มุกดาหาร และชุมพร เป็นต้น ซึ่งเป็นโบราณวัตถุคล้ายกับวัฒนธรรม *“ดองซอน”* (Dong Son culture) ในประเทศเวียดนาม เมื่อ ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว แสดงถึงการแพร่กระจายและแลกเปลี่ยนกันในทางวัฒนธรรมของประเทศที่มีพรมแดนใกล้ชิดติดกัน

มโหระทึกสำริด

นอกจากนั้น ยังขุดพบหลักฐานจำพวกเครื่องดนตรีอีกหลายชนิด อาทิเช่น **"ระนาดหิน"** (Lithophone) พบที่แหล่งโบราณคดี ริมฝั่งคลองกลาย หมู่ที่ ๗ ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุเก่าแก่ประมาณ ๓,๗๐๐ ปี นับเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงว่า เครื่องดนตรีประเภทตีนั้น มีต้นกำเนิดมานานแล้ว และคงเป็นต้นแบบของระนาดไม้ในปัจจุบันด้วย ระนาดหินนี้อาจเกิดขึ้นจากมนุษย์ในยุคนั้น นำขวานหินธรรมดา ซึ่งเป็นเครื่องมือใช้งานหรือเป็นอาวุธมาใช้ในงานต่างๆ และคงได้ยินเสียงที่เกิดจากการกระทบกันเป็นเสียงดนตรีที่ไพเราะน่าฟัง จึงเป็นแรงจูงใจให้เกิดจินตนาการในการคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีขึ้นโดยนำหินมากะเทาะให้เป็นแผ่นหรือแท่งยาวๆ ปลายด้านหนึ่งแต่งให้เป็นสันหนา ส่วนปลายอีกด้านจะแต่งให้บางลงจนเกิดความคมอันเป็นลักษณะของขวานหินทั่วไป แต่มีลักษณะยาวกว่าจึงเรียกว่า *"ขวานหินยาว"* ซึ่งบางชิ้นทำจากหินภูเขาไฟที่มีส่วนผสมของแร่โลหะ เวลาเคาะจึงเกิดเสียงดังกังวาน และมีเสียงสูงต่ำแตกต่างกันตามความยาวหรือความหนาบางของขวานหิน ด้วยเหตุนี้จึงเรียกขวานหินยาวแบบนี้ว่า *"ระนาดหิน"*

ระนาดหิน
(http://minnesota.pubicradio.org)

เครื่องดนตรีอีกประเภทหนึ่งที่สันนิษฐานว่า เราได้คิดประดิษฐ์ขึ้นใช้อยู่ก่อนยุคสำริดแล้ว คือ เครื่องดนตรีที่ทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ โดยเฉพาะไม้อ้อ (ไม้ชนิดหนึ่งในตระกูลหญ้า) ไม้ซาง (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) หรือไม้ไผ่ จำพวกปี่ ขลุ่ย และแคน ซึ่งในยุคแรกๆ สามารถเป่าได้เพียงเสียงเดียว และยังไม่มีลิ้นหรือรูนิ้วเพื่อปรับเปลี่ยนเสียง เครื่องดนตรีเหล่านี้ อาทิเช่น ปี่กอข้าวหรือซังข้าว (เป่า) หอย (เป่า) ใบไม้ และการเป่าเขาสัตว์ให้สัญญาณ เป็นต้น ต่อมาจึงมีการพัฒนาให้มีลิ้นหรือรูนิ้วเพื่อปรับเปลี่ยนเสียง สามารถบรรเลงเป็นทำนองเพลงได้ เป็นต้นว่า ขลุ่ย ปี่ และปี่น้ำเต้า (แคน) สำหรับขลุ่ยนั้นสันนิษฐานว่า พัฒนามาจากปี่อ้อที่มีการเปลี่ยนเลาปี่ให้มีความคงทนถาวรกว่าเดิมเป็นไม้รวก และกลายเป็นขลุ่ยในเวลาต่อมา เรียกชื่อว่า *"พงออ"* หรือ *"เพียงออ"* ซึ่งก็คือขลุ่ยเพียงออในปัจจุบัน ส่วนปี่แต่เดิมคงเรียกเพียงว่า "ปี่" เท่านั้น ต่อมามีการปรับปรุงแก้ไขให้มี ๓ ขนาด ตามความสะดวกในการบรรเลงกลายเป็นปี่นอก ปี่กลาง และปี่ใน ปี่น้ำเต้านั้น สันนิษฐานว่าพัฒนามาจาก *"เรไร"* อันเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ซางเสียบกับลูกน้ำเต้าเป่าได้เพียงเสียงเดียว ต่อมาจึงได้นำปี่ซางหรือปี่อ้อขนาดต่างๆ หลายๆ เลารวบเอาด้านเป่าเข้าไปมัดรวมที่ก้นลูกน้ำเต้า แล้วเป่าลมเข้าทางขั้วน้ำเต้าจึงเป่าได้หลายเสียง และเรียกชื่อเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า **"แคน"** ซึ่งค้น

ลวดลายบนขวานสำริด
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๑)

พบหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศเวียดนามและจีน เป็นรูปบนหัวขวานสำริด ปรากฏภาพคนเป่าแคนและประดับขนนกหรือใบไม้ไว้บนหัว มีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว และเป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งกระจายอยู่หลายประเทศหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในหมู่ชาวบ้านและชาวเขาในประเทศไทย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น เดิมทีแคนอาจจะกำเนิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน และมีชื่อเรียกอย่างเดียวกัน เพียงแต่รูปร่างลักษณะและการออกเสียงต่างเป็นสำเนียงของตน เช่น ไทย เรียกว่า “แคน” จีน เรียกว่า “เซ็ง (Sheng)” ญี่ปุ่น เรียกว่า “ซู (Shō)” ชาวแม้ว เรียกว่า “เก้ง” ดังนี้เป็นต้น แสดงว่า แคนเป็นเครื่องดนตรีที่มีมาก่อนนั้นนานแล้ว

ภาพขยายลายเส้นคัดลอกจากลายเส้นบนขวานสำริดในหน้า ๔ (ขุดพบในเวียดนาม) เป็นภาพคนเป่าแคนและประดับขนนกหรือใบไม้ไว้บนหัว แสดงการละเล่นในพิธีกรรมฟ้อนแคน

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๑)

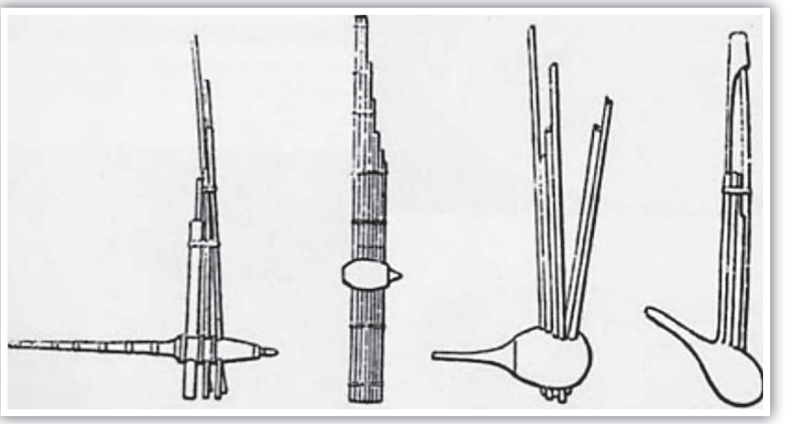

ภาพวาดแคนหรือปี่น้ำเต้าแบบต่าง ๆ ที่สามารถพบได้ในภูมิภาคอุษาคเนย์นี้

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๑)

ภาพบน *ภาพเขียนสีเงาทึบ บริเวณผนังถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี*
ภาพล่าง *ภายลายเส้นคัดลอกจากภาพเขียนสีเงาทึบด้านบน*
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๑)

นอกจากนั้น ยังค้นพบภาพเขียนสีเงาทึบ (Silhouette) ยุคสำริด ในผนังถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี อายุประมาณ ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว เป็นภาพกลุ่มคน เดินเรียงแถวคล้ายขบวนแห่ แบกวัตถุทรงกลมและทรงเหลี่ยมขนาดใหญ่ อาจเป็นฆ้องสำริดหรือกลองที่ขึงด้วยหนังเดินนำหน้าขบวนแห่ที่กำลังแบกโลงศพ นัยว่ากำลังเต้นรำตามเสียงหรือจังหวะดนตรี แต่บางตำรากล่าวว่า วัตถุทั้งสองชิ้นนี้อาจเป็นฆ้องหรือกลองในกระบวนแห่ที่มีร้องรำทำเพลงในพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นได้ หลักฐานดังกล่าวนี้ แสดงให้ทราบว่า อาจมีเครื่องดนตรีอื่นๆ อีกในยุคนั้นก็ได้ เพียงแต่เรายังไม่พบหลักฐานเท่านั้น จึงมิได้หมายความว่า จะไม่มีเครื่องดนตรีอื่นใดอีก บรรดาเครื่องใช้ไม้สอยหรือเครื่องดนตรีในยุคก่อนที่ทำด้วยไม้หรือวัสดุที่สลายตัวได้ง่ายตามธรรมชาติ ย่อมต้องสูญสลายไปตามกาลเวลา จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ไม่ปรากฏโบราณวัตถุหลงเหลือให้เราได้ศึกษากันในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักโบราณคดีจะมีหลักฐานพิสูจน์ได้ว่า ดินแดนบริเวณนี้ที่ต่อมาเรียกว่า *"สุวรรณภูมิ"* มีวัฒนธรรมดนตรีเกิดขึ้นแล้วระดับหนึ่ง และมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ น่าจะเป็นบรรพบุรุษของชนชาติไทยในปัจจุบัน แต่ยังไม่มีข้อสันนิษฐานหรือทฤษฎีใดสามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า แหล่งกำเนิดและถิ่นฐานเดิมของชนชาติไทยอยู่ที่ใด ขึ้นอยู่กับความเชื่อในแต่ละทฤษฎีที่มีผู้นำเสนอไว้หลายประเด็น เช่น เชื่อว่าไทยเป็นชาติที่ได้ตั้งอาณาจักรน่านเจ้าขึ้นในประเทศจีนมาก่อน

ชนชาติจีน ต่อมาจึงได้ถอยร่นลงมาในดินแดนไทยในปัจจุบันเป็นระยะๆ หลายทิศทางด้วยกัน หรือเชื่อว่าถิ่นเดิมของชนชาติไทยอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศจีน เรียกอาณาจักรไทยว่า “มุง” และ “ต้ามุง” (บริเวณมณฑลเสฉวนในปัจจุบัน) ต่อมาจึงได้ถอยร่นลงมาก่อตั้งอาณาจักรใหม่ในดินแดนไทยปัจจุบัน หรือเชื่อว่าชาวไทยตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ในบริเวณมณฑลฮูนาน กวางตุ้ง และกวางสี โดยก่อตั้งอาณาจักรไทยชื่อ “ฉ่องหวู่” (TSAUNG-WU) ต่อมาจึงได้อพยพถอยร่นลงมาทางตอนใต้ของประเทศจีน และก่อตั้งอาณาจักรขึ้นในแหลมอินโดจีนคือประเทศไทยในปัจจุบัน ดังนี้เป็นต้น จากทฤษฎีดังกล่าวมาข้างต้น อาจสันนิษฐานได้ว่า บรรดาผู้คนในชาติพันธุ์ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น บางพวกก็ร่อนเร่พเนจรไม่มีหลักแหล่งแน่นอน บางพวกก็รวมตัวกันตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนกระจัดกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆ หลายแห่ง ตามแต่ภูมิประเทศที่เหมาะแก่การอยู่อาศัย และมีการอพยพย้ายถิ่นที่อยู่หลายครั้งตามเหตุปัจจัยหลายประการ เป็นต้นว่า ภัยธรรมชาติ โรคระบาด หรือสงคราม ในที่สุดก็มีผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นบรรพบุรุษของไทยเราได้เดินทางเข้ามายังบริเวณต่างๆ ในดินแดนสุวรรณภูมิ และตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขึ้นหลายกลุ่มหลายแหล่ง ต่อมาเมื่อมีความเจริญเติบโตก้าวหน้า และขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมถึงมีการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมเข้าสู่ความเป็น **“ชนชาติ”** ที่มีหัวหน้าเป็นผู้ปกครองดูแล และพัฒนากลายเป็น **“แคว้น”** หรือ **“รัฐ”** ในที่สุด

แผนที่อาณาจักรสยามในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
(http://www.precadet26.org)

ดังนั้น เมื่อชาวไทยได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในแหลมอินโดจีนหรือบริเวณประเทศไทยในปัจจุบัน และได้ประสมประสานกลมกลืนกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมแล้วตั้งหลักแหล่งขึ้นเป็นเมืองและแคว้นต่างๆ ขึ้นหลายแห่ง จึงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งชนชาติมอญและเขมร ที่ได้ก่อตั้งอาณาจักรอยู่ก่อนหน้าได้รับไว้ก่อนแล้ว และด้วยชาวไทยเป็นผู้มีนิสัยรักการขับร้องฟ้อนรำ และมีความสามารถในการดนตรีมาแต่เดิม คงได้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีขึ้นเอง หรือเลียนแบบอย่างกันจากจีนหรืออินเดียแล้วนำมาปรับปรุงขึ้นใหม่ เพราะชาวไทยและชาวจีนยังตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชิดกัน ย่อมมีการแลกเปลี่ยนหรือเอาอย่างกัน ซึ่งไทยเราคงรับเอาเครื่องดนตรีบางชนิดของจีนมาใช้ และนำมาเป็นแบบอย่างบ้าง การดนตรีของไทยจึงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมจีนด้วยประการฉะนี้ กระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๑-๑๒๐๐) เป็นต้นมา อาณาจักรขนาดเล็กในดินแดนสุวรรณภูมิ จึงได้รวมตัวกันเป็นแคว้นขนาดใหญ่ ซึ่งพอจะจำแนกออกเป็นแคว้นต่างๆ อาทิเช่น ภาคเหนือ-หริภุญชัย ภาคกลาง-ทวาราวดี ภาคอีสาน-ศรีจนาศะ และภาคใต้-นครศรีธรรมราช เป็นต้น วัฒนธรรมในแว่นแคว้นเหล่านี้ นับว่ามีอิทธิพลต่อการดนตรีไทยในเวลาต่อมา เพราะเมื่ออาณาจักรต่างๆ ล่มสลายลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและการเมือง ก็ได้มีอาณาจักรใหม่เกิดขึ้นคือ *"กรุงสุโขทัย"* และ *"กรุงศรีอยุธยา"* ซึ่งรวมเข้าด้วยกันในภายหลัง และเรียกตัวเองว่า **"ราชอาณาจักรสยาม"** ชาวสยามได้รับวัฒนธรรมต่างๆ ดังกล่าวนั้น เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของตนเองอย่างไม่สามารถแยกออกได้ ทั้งที่ได้รับมาโดยตรงและดัดแปลงเสียใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตและค่านิยมของชาวสยามเอง

จากข้อความดังกล่าวมาข้างต้น แสดงให้ทราบว่า การดนตรีของไทยเรานั้น มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ในอดีตกาล เพียงแต่ไม่ปรากฏหลักฐานใดชัดเจนพอจะระบุได้ว่า เครื่องดนตรีทั้งหมดในยุคนั้นมีสิ่งใดบ้าง รูปร่างอย่างไร และได้นำมาประสมเป็นวงดนตรีลักษณะใดบ้าง รวมทั้งท่วงทำนองเพลงต่างๆ เป็นอย่างไร จนกระทั่งในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยเมื่อประมาณ ๗๐๐ ปีล่วงเลยมาแล้ว จึงเริ่มปรากฏหลักฐานชัดเจนมากขึ้น และสามารถศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับดนตรีของไทยได้ในด้านประวัติศาสตร์ดนตรีไทยนี้ จึงได้เริ่มอธิบายเรื่องราวนับแต่ พ.ศ. ๑๗๘๒ เมื่อครั้นกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมา ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดเป็นลำดับต่อไปดังนี้

ดินแดนสุวรรณภูมิแต่เดิมก่อนที่ชาวไทยจะได้อพยพลงมาตั้งหลักแหล่งนั้น เป็นถิ่นฐานของชนชาติเดิมหลายชาติ เช่น ขอม มอญ ละว้าหรือลั๊วะ เป็นต้น ทั้งยังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าก่อนการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย บริเวณแหลมอินโดจีนนี้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอาณาจักรต่างๆ มากมาย เป็นต้นว่า ทวาราวดี ละโว้ หริภุญชัย เชียงแสน และศรีวิชัย ชาวไทยซึ่งมีนิสัยรักในดนตรี จึงคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีและเพลงต่างๆ ขึ้นเล่นกันแล้ว และคงได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ดังกล่าวนี้ รวมทั้งวัฒนธรรมของอินเดีย จากชนชาติมอญและขอม ซึ่งก่อตั้งอยู่ก่อนหน้าได้รับไว้ก่อนแล้ว จึงได้เลียนแบบอย่างกันแล้วนำมาปรับปรุงขึ้นใหม่ เพราะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชิดกัน ย่อมมีการแลกเปลี่ยนหรือเอาอย่างกัน แต่มิอาจค้นพบหลักฐานสำคัญทางดนตรีได้เลย กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๔ นักประวัติศาสตร์

และโบราณคดี จึงขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ณ ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นรูปปูนปั้นนักดนตรีหญิง ๕ คน สันนิษฐานว่า มีอายุประมาณ ๑,๕๐๐ ปี ราวสมัยทวาราวดี นับว่าเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่ปรากฏในประเทศไทย รูปปูนปั้นดังกล่าวนี้ ครั้งหนึ่งคงติดเป็นเครื่องประดับตามข้างฐานเจดีย์ สถูป หรือปราสาท ตามคติความเชื่อของพวกขอมและมอญที่นิยมกัน ดังปรากฏตามปราสาทนครวัด แต่ที่กระจายออกมาคงเกิดจากการพังทลายของสิ่งที่นำไปประดับนั่นเอง

รูปปั้นนักดนตรีที่ขุดพบนี้ เป็นรูปผู้หญิงล้วน ลักษณะนั่งพับเพียบ ห่มสไบเฉียง ไว้ผมยาวเกล้าขมวดขึ้นเป็นทรงสูง มีต่างหูที่เป็นเครื่องประดับคล้ายดอกไม้ห้อยลงมาจรดบ่า สันนิษฐานว่าคงเป็นนางกำนัลในวัง นักดนตรีหญิงทั้ง ๕ คน ทำท่าบรรเลงเครื่องดนตรีต่างๆ (นับจากตรงกลาง) ประกอบด้วย คนกลาง ถือพิณ ๕ สาย คนทางซ้าย มิได้ถือเครื่องดนตรีใด เข้าใจว่าคงเป็นคนขับลำนำหรือคนร้อง คนทางซ้ายสุด มือหนึ่งถือเครื่องดนตรีรูปร่างยาวรี ยกขึ้นสูงระดับเอว ส่วนอีกมือหนึ่งไม่ชัดเจนเข้าใจว่าคงเป็นกรับ คนทางขวา น่าจะถือฉิ่งหรือฉาบ และคนทางขวาสุด ถือเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเป็นกะลาหรือผลน้ำเต้า สันนิษฐานว่าคงเป็นพิณเพี ยะหรือพิณน้ำเต้า แสดงว่า บรรดาชาวทวาราวดีเป็นผู้มีอารยธรรมรุ่งเรืองมาเป็นเวลานานเกือบ ๒,๐๐๐ ปีแล้ว เพราะเครื่องดนตรีดังกล่าวมิใช่เป็นเครื่องดนตรี ดังเช่นพวกชาวป่าชาวเขา หากแต่สามารถดำเนินเป็นทำนองเพลง และมีจังหวะประกอบด้วย ทั้งยังรวมกันเป็นวงดนตรี โดยการใช้เครื่องดีดคือ พิณ บรรเลงนำวงและดำเนินทำนอง ประกอบกับการขับร้อง และมีเครื่องกำกับจังหวะคือ ฉิ่งและกรับ จากข้อมูลข้างต้น จึงสันนิษฐานได้ว่า การผสมวงในลักษณะตามรูปปูนปั้นนี้ คงเป็นต้นเค้าให้เกิดวง *“มโหรี”* ในเวลาต่อมาก็ได้

อาณาจักรสุโขทัย เริ่มปรากฏขึ้นในดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ภายใต้การนำของ **“พ่อขุนศรีนาวนำถม”** ซึ่งได้กระทำการรวบรวมบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำต่างๆ แยกตัวเป็นอิสระจากอิทธิพลขอม สถาปนาแคว้นสุโขทัยขึ้นเป็นปึกแผ่น และแผ่ขยายอาณาเขตอย่างกว้างขวางไปถึงเมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดไปจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช และดินแดน

รูปปูนปั้นนักดนตรีหญิง ศิลปะสมัยทวาราวดี
(อัษฎาวุธสาคริก, ๒๕๕๐)

บางส่วนในคาบสมุทรมลายู ภายหลังเมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมสิ้นพระชนม์ลง พวกขอมได้ฉวยโอกาสยึดเมืองสุโขทัยกลับคืนภายใต้อิทธิพลของขอมดังเดิม กระทั่ง "พ่อขุนผาเมือง" (เจ้าเมืองราด) บุตรพ่อขุนศรีนาวนำถม ร่วมกับ "พ่อขุนบางกลางหาว" (เจ้าเมืองบางยาง) นำกำลังไพร่พลเข้าสู้รบกับพวกขอมจนสามารถนำแคว้นสุโขทัยออกจากอิทธิพลของขอมได้อีกครั้งหนึ่ง โดยพ่อขุนผาเมืองยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาวเป็นผู้ปกครองแทน ซึ่งพระองค์ได้สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นแคว้นอิสระและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า **"พ่อขุนศรีอินทราทิตย์"** ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัยนับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๘๒ เป็นต้นมา กระทั่งสิ้นพระยาบาลเมือง (พระมหาธรรมราชาที่ ๔) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์พระร่วงที่ปกครองอาณาจักรสุโขทัย เมื่ออาณาจักรอยุธยาสามารถผนวกสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรได้อย่างสมบูรณ์ราว พ.ศ. ๑๙๘๑

ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๗๘-๑๙๘๑ นั้น นับได้ว่าสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองรุดหน้าเรื่อยมาตลอดระยะเวลากว่า ๒๐๐ ปี โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง พระองค์ได้ทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น และมีการจารึกเหตุการณ์ต่างๆ ลงในแท่งศิลา กลายเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ เรียกว่า *"ศิลาจารึก"* ซึ่งหลักศิลาจารึกที่ถือว่าเป็นแม่บทสำคัญในการบรรยายถึงเรื่องราวในสมัยสุโขทัยแทบทุกสรรพวิชา โดยเฉพาะข้อความที่เกี่ยวด้วยเรื่องดนตรีนั้นก็คือ **ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑** (มนตรี ตราโมท, ๒๕๐๗) ในด้านที่ ๒ ตอนหนึ่งบันทึกไว้ว่า *"...ดบงคกลอย ด้วย<u>เสียงพาทย์เสียงพิณเสียงเลื้อน เสียงขับ</u> ใครจักมักเล่น เล่นใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน"* จากข้อความข้างต้น สันนิษฐานได้ว่า วิถีการดำเนินชีวิตของชาวสุโขทัยในสมัยนั้น คงมิมีทุกข์อันใด มีแต่ความสนุกสนานรื่นเริง ด้วยการบรรเลงดนตรีและขับร้องกันโดยทั่วไป ทั้งยังอยู่ในฐานะผู้เล่นเอง แสดงเองอีกด้วย มิได้มีแต่ผู้ฟังที่คั่นด้วยกรอบของเวทีจนกลายเป็นผู้เล่นกับผู้ชมเหมือนดั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ ข้อความในศิลาจารึกยังกล่าวถึงชื่อเครื่องดนตรีไว้ด้วย ซึ่งจะอธิบายรายละเอียดต่อไป

เครื่องดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย

คำในศิลาจารึกที่ยกมามีคำว่า *"ดบงคกลอย ด้วยเสียงพาทย์เสียงพิณ"* คงจะแปลได้ว่า ระดมประโคมกลอง ด้วยเสียงพาทย์และพิณ คำว่า "พาทย์" นั้น หากแปลตามรูปศัพท์ หมายถึง เครื่องบรรเลงทั่วๆ ไป ปรากฏดังข้อความตอนหนึ่งในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ (สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๒๕๒๑: ๓๐๓) โดยพระยาอนุมานราชธน ดังนี้

> *"...คำป้าดในภาษามอญ น่าจะหมายถึงเครื่องดนตรีทั่วไป ในฉะบับของหมอฮัลลิเดว่า ป้าด มาแต่ วาทย ในสังสกฤต ข้าพระพุทธเจ้าเปิดดูคำว่า วาท ในพจนานุกรมสังสกฤตเป็นอังกฤษว่า ทำให้เกิดหรือเล่น เช่นเครื่องดนตรี ในพจนานุกรม*

ศัพทศาสตรว่า วาทย หมายความถึงเครื่องดนตรีก็ได้ เปนอันแน่ว่า พาทย มาจาก สัสกฤต แปลว่า เครื่องดนตรี แต่แปลกที่ของไทย ตามที่เข้าใจกันสามัญเรียก พาทย์ แต่เครื่องระนาด...”

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ (สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๒๕๒๑) ทรงประทานอธิบายตอบว่า *“คำว่า “ป้าด” ในภาษามอญนั้น คงเป็นคำเดียวกับคำว่าปัตยา พาทย และวาทย ซึ่งหมายความว่า สิ่งใดที่ออกเสียงได้ก็เป็น “พาทย” ได้ทั้งนั้น”* ดังนั้น *“พาทย์”* จึงหมายถึง เครื่องดนตรีหรือเครื่องบรรเลงทั่วไป แต่ถ้าเป็นดังความหมายนี้ เสียงอื่นๆ แม้คำว่า “เสียงพิณ” ก็คงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง ฉะนั้น คำว่า *“เสียงพาทย์”* คงหมายจำเฉพาะเครื่องดนตรีประเภทตีและเป่าเท่านั้น ส่วนคำว่า *“เสียงพิณ”* หมายถึง เครื่องดนตรีจำพวกดีด ซึ่งน่าจะเป็นพิณน้ำเต้า พิณเพียะและกระจับปี่ เป็นต้น และคงหมายรวมถึงเครื่องสายจำพวกเครื่องสีด้วย ปรากฏตามบทร้องเพลง เทพนิมิต สามชั้น มีคำว่า “พิณสี” คือ *“พระทรงฟังวังเวงด้วยเพลงขับ ทั้งร้องรับดีดดิ้นด้วย<u>พิณสี</u> เสนาะคำล้ำทิพย์วาที เหมือนนางเทพนารีบำเรอไทฯ”* ในสมัยก่อนคำว่า “พิณ” และ “พาทย์” ยังนำมาใช้รวมกันเรียกว่า “พิณพาทย์” และกาลต่อมากลายเป็น “ปี่พาทย์” ซึ่งมีผู้สันนิษฐานไว้หลายประเด็น เช่น อาจารย์สุจิตต์ วงษ์เทศ วินิจฉัยว่า พิณพาทย์ หมายถึง วงดนตรีที่มีเครื่องดีดสีตีเป่าอย่างเบา โดยใช้เครื่องสายจำพวกดีดหรือสี เช่น พิณทำหน้าที่บรรเลงนำวง คล้ายกับ *“ดุริยดนตรี”* อันเป็นต้นเค้าของมโหรีและเครื่องสาย ซึ่งใช้บรรเลงประโคมสมโภชและจับระบำรำฟ้อน ส่วนปี่พาทย์ หมายถึง เครื่องประโคมอย่างหนัก โดยมีเครื่องตีและเป่า (ไม่มีเครื่องสาย) เช่น ปี่ ฆ้อง และกลอง เป็นหลัก สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงวินิจฉัยว่า คำว่า “พิณพาทย์” เป็นการเล่นเพลงพิณ ได้แก่ *ดนตรี* ส่วน *“ปี่พาทย์”* เป็นการเล่นเพลงปี่ ได้แก่ *ดุริย* ดังนี้เป็นต้น สำหรับคำว่า *“เสียงเลื้อนเสียงขับ”* คงหมายถึง การร้องและการขับ ด้วยคำว่า “เลื้อน” นักปราชญ์ทั้งปวงต่างลงความเห็นว่าคือ การร้อง เพราะต่อมาในจารึกวัดพระยืนหรือไตรภูมิพระร่วงก็ไม่มีคำว่าเลื้อน แต่มีคำว่าร้องแทน การร้องนั้น เป็นทำนองที่มีกำหนดแน่นอนว่ากี่จังหวะ จะต้องจบท่อนหรือจบเพลง ส่วนขับเป็นทำนองที่ไม่มีกำหนดความสั้นยาวของจังหวะ จะลงจบเมื่อใดก็ได้ แต่การร้องและการขับในสมัยสุโขทัยนี้ ก็ไม่อาจทราบได้ว่ามีลักษณะท่วงทำนองเป็นอย่างไร

นอกจากข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงแล้ว เรายังพบหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องดนตรีปรากฏในศิลาจารึกวัดพระยืน เมืองลำพูน ซึ่งบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างพระอัฏฐารส (พระยืน) ในราวพ.ศ. ๑๙๑๓ มีข้อความบางตอนกล่าวถึงเครื่องดนตรีล้านนา ด้วยศิลปวิทยาการของสุโขทัยกับล้านนาย่อมมีการแลกเปลี่ยนกันเสมอ เพราะอยู่ใกล้ชิดติดกัน ย่อมใช้อ้างอิงถึงเรื่องราวในสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดี ในจารึกวัดพระยืนตอนหนึ่ง (มนตรี ตราโมท, ๒๕๐๗) กล่าวถึงการรับพระมหาสุมนเถร ซึ่งได้อาราธนาจากสุโขทัยไปยังเมืองลำพูน บันทึกว่า

"...ให้ถือกระทงข้าวตอกดอกไม้ไต้เทียน <u>ตีพาทย์ดังพิณฆ้องกลองปี่สรไน พิสเนญชัยทะเทียดกาหลแตรสังข์มานกังสดาล</u> <u>มรทงค์ดงเดือด</u> เสียงเลิศเสียงก้อง อีกทั้งคนร้องโห่อื้อดาสรท้าน ทั่วทั้งนครหริภุญชัย แล..."

จากข้อความข้างต้น แสดงว่า ในสมัยสุโขทัย ราวพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๑ (พญาลิไท) เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง มีเครื่องดนตรีใช้กันหลายชนิด ดังนี้

ตีพาทย์ หมายถึง การบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทตีและเป่า เช่น เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ ฆ้อง กลอง ตะโพน และฉิ่ง เป็นต้น

ดังพิณ หมายถึง การบรรเลงเครื่องดนตรีจำพวกดีด เช่น พิณน้ำเต้า พิณเพียะหรือเพลี้ย กระจับปี่ เป็นต้น และคงครอบคลุมถึงเครื่องสายจำพวกเครื่องสีด้วย แต่ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่ามีลักษณะรูปร่าง และคุณภาพเสียงเป็นอย่างไร

ฆ้อง สันนิษฐานว่า เป็นคำที่กร่อนมาจาก *"ระฆ้อง"* ซึ่งคล้ายกับคำว่า *"ระฆัง"* ปรากฏตามข้อความตอนหนึ่งในจดหมายของพระยาอนุมานราชธน เขียนโต้ตอบกับสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา-นุวัดติวงศ์ ในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ (สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๒๕๒๑: ๑๐๖) ดังนี้

"...คำ ระฆัง ข้าพระพุทธเจ้าจนด้วยเกล้าฯ ค้นหาที่มาก็ไม่พบ ถ้าจะพิจารณาดูระฆังของจีน และของชนชาติในแหลมอินโดจีน ก็เป็นอย่างเดียวกัน คือใช้ไม้ตีจากด้านข้างนอกของระฆัง ผิดกับของฝรั่งซึ่งใช้ตุ้มโลหะแกว่งตีจากด้านใน ด้วยเหตุนี้ระฆังของไทย ฝรั่งไม่เรียก เบล แต่เรียกว่า คองรูปเบล ในตำนานเรื่องฆ้องและระฆ้องที่ฝรั่งกล่าวไว้ก็กล่าวแต่ว่าเป็นของที่มีมาแล้วแต่ดึกดำบรรพ์ จนไม่สามารถจะสืบสาวได้ว่าชาติใดเป็นต้นคิด นอกจากเดาว่าน่าจะมาจากประเทศทางตะวันออกก่อน ในประเทศจีนก็กล่าวแต่ว่ามีใช้มาแล้วหลายร้อยปี คำว่า ระฆัง และฆ้อง ก็น่าจะตั้งชื่อเอาตามเสียงของสิ่งนั้นฆัง กับ ฆ้อง ก็มีเสียงใกล้กัน ระ ที่อยู่หน้าของ ฆัง จะเป็นคำอีกคำหนึ่งเอามาประกอบเข้ากับ ฆัง หากเสียงกร่อนไป ในภาษามลายูมีคำ ragong หมายความถึงของสองสิ่งมากระทบกันหรือของหนักเช่นลูกตุ้มที่แกว่งไปแกว่งมา..."

คำว่า "ฆ้อง" ที่กล่าวถึงในจารึกนี้ ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าเป็นฆ้องลักษณะใด เพราะฆ้องมีหลายชนิด ตั้งแต่ฆ้องเดี่ยว ฆ้องคู่ ฆ้องราว ไปจนถึงฆ้องหลายๆ ลูกนำมาผูกเป็นวงก็ได้ ทั้งคำศัพท์ในภาษาอังกฤษก็ยืมคำว่า gong มาจากคำว่า "ฆ้อง" ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ไปใช้ เพราะใน

ตำนานเรื่องฆ้องและระฆังของยุโรประบุว่า ชาวตะวันตกรับแบบแผนไปจากชาวตะวันออก จึงรับชื่อเรียกไปด้วยดังกล่าวข้างต้น เครื่องดนตรีในตระกูลฆ้อง ยังเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นใหญ่มาตั้งแต่สังคมมนุษย์ยุคแรกๆ เพราะสมัยเมื่อหลายพันปีมาแล้วนั้น โลหะต่างๆ เป็นของหายาก โดยเฉพาะโลหะผสมอย่างสำริด (Bronze) ที่ใช้ในการสร้างฆ้อง เพราะต้องใช้กรรมวิธีและเทคโนโลยีขั้นสูง เพื่อหลอมโลหะผสมระหว่างทองแดงและแร่อื่นๆ เช่น ดีบุกหรือตะกั่วเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นสำริด ซึ่งสามัญชนย่อมไม่มีโอกาสและไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าของเทคโนโลยีได้ เครื่องดนตรีในตระกูลฆ้องจึงเป็นสมบัติของส่วนรวมสำหรับหัวหน้าชนเผ่าหรือกษัตริย์เท่านั้นจะมีได้ ต่อมาจึงกลายเป็นความเชื่อและยกย่องว่าเป็นของชั้นสูง สำหรับอุทิศถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ดังมีอยู่ในจารึกสุโขทัยมักกล่าวถึงการถวายฆ้องสำริดแด่พระพุทธเจ้าอยู่เสมอ

ฆ้องสำริด

กลอง ไม่อาจสันนิษฐานได้แน่ชัดว่า คำว่า “กลอง” ในจารึกนี้ คือกลองชนิดใด เพราะกลองมีหลายชนิดเช่นเดียวกับฆ้อง กลองที่ใช้กันในสมัยนั้นเป็นต้นว่า ทับ (บางตำราก็ว่า ต่อมาเรียกว่าโทน บางตำราก็ว่าคือ ตะโพน) บัณเฑาะว์ และกลองทัด ซึ่งใช้สำหรับตีประโคมหรือใช้ตีบอกสัญญาณหรือบอกเวลาคู่กับฆ้องประจำอยู่ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดหรือวังในสมัยก่อน ตอนกลางวันให้ตีฆ้องเป็นสัญญาณบอกเวลามีเสียงโหม่งหรือโมง จึงเรียกแต่ละช่วงเวลาตอนกลางวันว่า **“โมง”** เช่น สามโมง สี่โมง และตอนกลางคืนให้ตีกลองเป็นสัญญาณบอกเวลามีเสียงตุ้มหรือทุ่ม จึงเรียกแต่ละช่วงเวลาตอนกลางคืนว่า **“ทุ่ม”** เช่น หนึ่งทุ่ม สองทุ่ม ดังที่ใช้เรียกกันอยู่จนถึงปัจจุบัน

กลองทัด

ปี่สรไน สันนิษฐานว่าคือ *ปี่ไฉน* แต่บางตำรากล่าวว่า ปี่สรไน คือ *ปี่ใน* ไม่ใช่ ปี่ไฉน นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า ทางภาคเหนืออาจเรียกชื่อเพี้ยนกลายเป็น *“ปี่แน”* ก็ได้ ปี่สรไนหรือปี่ไฉนนี้เป็นเครื่องดนตรีที่สันนิษฐานว่า ได้แบบอย่างจากอินเดีย และนำมาใช้ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยปรากฏตามโคลงนิราศหริภุญชัย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐: ๕๖) ความว่า

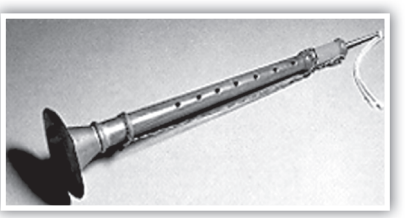

ปี่ไฉน
(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐)